

15.11.2018

Пам'яті видатного вченого академіка Олександра Вікторовича Топачевського

Минулого року наукова громадськість України відзначила 120-річчя від дня народження академіка Олександра Вікторовича Топачевського (1897–1975) – одного з корифеїв вітчизняної ботаніки та гідробіології. 2 листопада 2018 р. на фасаді будинку по вул. Прорізній, 10, де академік О. В. Топачевський жив і працював у 1965–1975 рр., за підтримки Департаменту охорони культурної спадщини Київської міської державної адміністрації було урочисто відкрито меморіальну дошку (ведуча заходу – А. Козленко). Цей пам'ятний знак виготовлено на Київському комбінаті «Художник» Національної спілки художників України, з граніту у техніці контррельєфу, під керівництвом Народного художника України М. Білика ([Національна академія наук України](#)).

Відкриваючи меморіальну дошку разом із онуком видатного вченого Олександром, директор Інституту гідробіології НАН України член-кореспондент НАН України С. Афанасьєв наголосив на далекоглядності й актуальності наукових ідей і справ О. В. Топачевського щодо вивчення, збереження та захисту живого довкілля (передусім у річках, озерах і морях), адже саме вода є основою життя на Землі, а її стан – показником здоров'я природних комплексів. Визначені О. В. Топачевським напрями досліджень нині успішно розвивають його послідовники.

Узяли участь в урочистості та поділилися спогадами природознавці, історики, близькі родичі О. В. Топачевського і, за традицією, його учні. Один із них, академік НААН України М. Мусієнко нагадав про найбільш яскраві етапи життєвого та наукового шляху цієї видатної особистості, його дослідження, теоретичну спадщину і педагогічний талент.

Будучи професором і деканом біологічного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (нині – Київський

національний університет імені Тараса Шевченка), завідувачем лабораторії альгології Інституту ботаніки АН УРСР (нині – Інститут ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України), а згодом – директором Інституту гідробіології АН УРСР (нині – НАН України), О. В. Топачевський виховав плеяду висококласних фахівців, серед яких – доктори наук, професори Н. Кондратьєва, О. Оксіюк, Л. Сіренко, Н. Масюк, М. Кузьменко, О. Мережко, В. Поліщук та інші – автори фундаментальних праць із гідробіології, класичної ботаніки, фізіології водних рослин. Досвід і практичні розробки українських гідробіологів широко застосовувались у США та Канаді, Середній Азії, Придунайських країнах, Росії. Рекомендації Інституту гідробіології, котрий був провідною в СРСР установою з вивчення проблеми «цвітіння» води, особистий авторитет його директора і виступи стурбованої громадськості змусили уряд УРСР відмовитися від планів подальшого зарегулювання великих річок (зокрема Десни), перегородження дамбами Дніпровсько-Бузького лиману та Керченської протоки. Це врятувало від затоплення й засолення сотні тисяч гектарів родючих земель, зберегло для нащадків унікальні вітчизняні природні комплекси.

Як видатний учений і організатор наукових досліджень О. В. Топачевський обирався академіком-секретарем Відділення загальної біології АН УРСР, був незмінним головним редактором заснованого з його ініціативи всесоюзного (нині – міжнародного) «Гідробіологічного журналу», постійним членом редколегій іноземних наукових періодичних видань, віцепрезидентом Всесоюзного гідробіологічного товариства та головою його українського відділення, членом президії Українського ботанічного товариства.

Відомий історик, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка С. Білокінь поділився спогадами про вченого й педагога, чиє ім'я з плином часу стає для нас дедалі значущішим. Промовець зауважив, що в історії цивілізованих країн наука важить не менше, ніж інші галузі людської діяльності: її видатних постатей слід гідно шанувати, адже місце країни у світі великою мірою визначається її науковим потенціалом.

Різнобічну наукову, педагогічну й організаційну діяльність О. В. Топачевського відзначено званням Заслуженого діяча науки УРСР, урядовими нагородами. Його іменем названо науково-дослідний корабель Інституту гідробіології НАН України. 2009 р. у видавництві «Академперіодика» вийшла книга «Олександр Вікторович Топачевський. Минуле задля майбутнього» – збірка наукових статей, спогадів учнів, колег, друзів і родичів видатного вченого, а також біографічних досліджень, присвячених його життю і творчості.

Серед присутніх із промовами виступили також член-кореспондент НАН України П. Царенко, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», провідний науковий співробітник відділу загальної та санітарної гідробіології Інституту гідробіології НАН України доктор біологічних наук В. Щербак і син О. В. Топачевського, письменник А. Топачевський. Вони, зокрема, підкреслили, що ця зустріч є не звичайним

вшануванням імені чи особи, а актом визнання союзу класичних наук (котрими від часів Аристотеля є ботаніка й зоологія) з новітніми (такими, як генетика та біохімія) у великій сім'ї природничих наук. І поєднала їх саме гідробіологія.

У виступах пролунало запитання, чи засвоїли ми історичні уроки від часів так званих «будов комунізму», коли саме річкам, озерам і морям було завдано найбільшої шкоди. Але те, що наші вчені не лише фіксують негативні зміни, а й сигналізують про них владі й суспільству, залишає надію. Бо поки живуть і діють природничі науки, житимуть Природа та Людина.

Чи збережеться наукова і духовна спадщина класичної школи природничих наук у майбутньому, залежить від кожного з нас.